

ДУХОВНО-ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЙБУТНЬОГО ЛІКАРЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОГО КЛІНІЧНОГО МИСЛЕННЯ

А Висвітлені погляди на проблему формування професійного клінічного і творчого мислення у педагогічній і психологічній думці; визначені особливості творчого та клінічного мислення; теоретично обґрунтовані характеристики професійного мислення; здійснена спроба окреслити шляхи оптимізації процесу розвитку професійного клінічного мислення майбутнього лікаря в контексті формування його духовно-творчого потенціалу під час навчання у ВДНЗ України.

Ключові слова: духовно-творчий потенціал, клінічне мислення, майбутній лікар, мисленнєві дії та операції, професійна діяльність, професійне мислення, професійна освіта, розвиток, творче мислення.

Актуальність проблеми. Висококваліфікований лікар є професійний фахівець із духовно-творчою індивідуальністю, з високим рівнем професійної культури та комунікативності. Лікар – це особистість із творчим стилем фахової діяльності та творчим клінічним мисленням. Саме такого лікаря очікує сьогодні суспільство, що посилює вимоги до професійної підготовки медичних працівників і підкреслює актуальність порушеної у статті проблеми.

Мета розрідки – розкрити підходи до розуміння творчого мислення у педагогічній і психологічній думці, окреслити шляхи оптимізації процесу розвитку професійного клінічного мислення майбутнього лікаря в контексті формування його духовно-творчого потенціалу під час навчання у ВДНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням творчості, творчої активності та професійно-творчого саморозвитку студентів присвятили наукові дослідження В. Андреєв, М. Блох, Д. Богоявлensька, А. Деркач, В. Зазикін, І. Зайцева, Г. Костюк, П. Кравчук, О. Леонт'єв, О. Лук, Л. Макарова, Л. Мільто, В. Мухіна, А. Петровський, О. Пехота, Я. Пономарьов, О. Тихомиров, Ю. Фокін та ін.

Особливості професійної підготовки лікарів вивчали В. Андronов, О. Білібін, Ю. Віленський, І. Вітенко, О. Грандо, В. Дуброва, В. Менделевич, О. Орлова, Ю. Остраус, Л. Пиріг, Ф. Портнов, М. Тимофієва, О. Уваркіна, Е. Чугунова та ін.

Виклад основного матеріалу. Формування творчого мислення лікаря пов’язане з поняттями «творчість», «клінічне мислення», «професійне мислення», «практичне мислення», «духовно-творча особистість майбутнього лікаря».

У сучасних умовах професійна діяльність потребує від фахівців розвиненого професійного мислення, так би мовити – спеціалізованої творчості. Професійна творчість – це винахід нових способів розв’язання фахових завдань, аналіз професійних ситуацій, прийняття рішень. Результатами такої творчості може бути нове розуміння предмета праці (нові ідеї, закони, концепції, принципи), якісний підхід до реалізації

професійних дій (нові моделі, технології, правила), отримання результатів фахової діяльності тощо.

Професійне мислення – це мисленнєва діяльність, що спрямована на розв’язання фахових завдань у певній предметній галузі, від своєрідності яких залежить специфіка професійного мислення.

Мислення – це «система процесів, що здійснюють відображення об’єктів у їх закономірних зв’язках і відношеннях, у їх розумінні, прогнозуванні й прийнятті рішень, процес узагальненого опосередкованого відображення й пізнання явищ дійсності в їх суттєвих ознаках і взаємозв’язках від конкретних образів до вчинених понять, позначеним словом [2, с. 62]. На думку О. Тихомирова, мислення – «процес, пізнавальна діяльність, продукти якої характеризуються узагальненім, опосередкованим відбиттям дійсності» [12, с. 16].

Психологи виробили й «парну» класифікацію типів мислення: теоретичне (наукове) і практичне; інтуїтивне й аналітичне (логічне); реалістичне й аристичне (бажане); продуктивне й репродуктивне. За твердженням О. Бандурки, мислення треба диференціювати на такі види: образно-дієве (спирається на безпосереднє сприйняття предмета), наочно-образне (спирається на уявлення й образи), словесно-логічне (спирається на логічні операції з поняттями) [2, с. 64].

У структурі мисленнєвої діяльності науковцями визначаються різні компоненти. Так, наприклад, на думку Г. Костюка треба вирізняти три складники мисленнєвої діяльності: змістовий (знання, які людина отримує через органи чуття та логічним шляхом, становлять змістовий компонент її мислення, збагачення якого не може відбутися без розуміння); функціонально-операційний (у взаємодії суб’єкта з дійсністю мислення виникає і формується безперервний процес аналізу, синтезу, узагальнення, конкретизації); цілемотиваційний (потреби, інтереси, почуття виконують спонукальну роль мислення) [5].

Особливої уваги заслуговує творче й критичне мислення, аналіз якого у свій час провели амери-

канські психологи Г. Ліндсей, К. Халл, Р. Томпсон. «Творче мислення спрямоване на створення нових ідей, – стверджував Р. Томпсон, – а критичне виявляє їхні недоліки й ефекти» [8, с. 149–152].

Основними ознаками творчого мислення, на думку російського дослідника Ю. Фокіна, є: 1) отримання нового результату та продукту; 2) новизна та отримання відомого продукту; 3) неможливість отримання нового продукту; 4) подолання логічного завдання та його рішення; 5) самостійне бачення сформульованої проблеми; 6) наявність яскраво вираженого емоційного переживання та момент знаходження рішення [13, с. 90].

На думку Г. Балла, В. Моляко, А. Коваленка, головним методом отримання даних про творче мислення є процес розв'язання творчого завдання, котрий можна розглядати як модель творчої діяльності. С. Сисоєва вважає, що розвиток творчого мислення студентів, ефективне використання навчального часу занять, підвищення рівня знань і вмінь, оволодіння основним арсеналом дослідницької роботи, отримання студентом результатів через самостійну діяльність, набуття ним власного досвіду, професійних навичок є основними складовими розвитку творчого потенціалу особистості [10].

У психології прийнято розрізняти теоретичне й практичне мислення (останнє є предметом нашого дослідження), або теоретичний і практичний інтелект. Дослідуючи теоретичне та практичне мислення, С. Л. Рубінштейн [9] і Б. М. Теплов [11] у своїх наукових працях виділили суттєві особливості практичного мислення: зв'язок із дійсністю, з безпосереднім практичним перетворенням дійсності; часові обмеження в проходженні мисленнєвих операцій. Специфіка практичного мислення передбачає включення до структури завдань образно-чуттєвих компонентів, які виконують численні функції у динаміці та розвиткові мислення, інтуїції та визначають «ключові» компоненти виробничої ситуації.

На думку М. Теплова, різниця між теоретичним і практичним видами мислення полягає в тому, що «вони по-різному пов'язані з практикою... Робота практичного мислення переважно спрямована на розв'язання часткових конкретних завдань..., тоді, як робота теоретичного мислення спрямована переважно на пошук загальних закономірностей» [11, с. 147].

Дослідниця Л. В. Засекіна [4] наголошує на таких характеристиках професійного мислення:

- професійне мислення проявляється у різноманітних видах практичної діяльності й спрямоване на розв'язання специфічних задач за певних умов;
- об'єктом пізнання професійного мислення є складна, багатоелементна система, до якої належить і сам суб'єкт мислення;

– мета мислення фахівця-практика – досягнення конкретних результатів у складних умовах. Саме тому вивчення об'єкта опосередковується цілями практичної реалізації;

– професійному мисленню властиві цілемотиваційний, змістовий, функціонально-операційний аспекти;

– професійному мисленню властива якісна своєрідність (спрямованість на реалізацію, оригінальність, гнучкість, оперативність, евристичність).

Клінічне мислення являє собою творчий процес, реалізований у рамках конкретної професійної діяльності. Таке мислення називають рефлексивним клінічним мисленням. Саме на розвиток його необхідно направляти основні психолого-педагогічні та дидактичні зусилля [1].

На думку О. Кузьмінова, Л. Пшеничних, Л. Крупенької, основною сферою розвитку клінічного мислення студентів служить робота «біля ліжка хворого». Її розвивальні можливості полягають у клініко-змістовній спрямованості, сутність якої полягає в проектуванні знань для предметного аналізу клінічної інформації, що пов'язано з умінням оцінювати її як повну або неповну, адекватну реальній ситуації здоров'я пацієнта або неадекватну, логічно завершенну, що суперечить логіці розвитку хвороби, прогнозовану або непрогнозовану [6].

Ще однією особливістю клінічного мислення, на думку М. Аношкіна [1], є постійна рефлексія або корекція свого розумового процесу в міру вирішення професійних завдань.

Формування клінічного (творчого) мислення вимагає спеціальної системи методичного забезпечення, яка передбачає поетапне взаємопроникнення і взаємофункціонування педагогічних цілей, засобів і способів розвивального впливу на особистість студента на рівні їхньої методичної і технологічної організації.

Нам імпонує думка дослідниці І. Борискової про те, що формування професійного клінічного мислення майбутнього лікаря має відбуватися на основі теоретичного типу мислення, оскільки воно буде одночасно і творчим, і діалектичним. Тільки таке мислення дозволяє сучасному фахівцеві не просто працювати, а створювати умови для творчої діяльності [3].

Якість формування клінічного мислення майбутнього лікаря може бути вирішена за допомогою інноваційних освітніх технологій, що передбачають використання прийомів формування творчого, системного мислення, покликаного не тільки відтворювати отримані знання, але й вирішувати нестандартні завдання. Вирішення цієї проблеми передбачає не лише педагогічні, але й організаційно-методичні способи вдосконалення медичного забезпечення. У зв'язку з цим у клінічній медицині необхідно розробляти і впровад-

жувати системні методи вдосконалення формування клінічного мислення не лише на етапах навчання, але й у процесі практичної професійної діяльності [7].

Висновок. Таким чином, результати пізнавальної діяльності студентів найбільше залежать від рівня творчого мислення, що поєднується з гнучкістю, з умінням застосовувати різноманітні способи вирішення проблеми, з інтелектуальною допитливістю, наполегливістю, самостійністю, прагненням до пошуку й відкриття нового, здатністю до узагальнень. Майбутні лікарі під час навчального процесу можуть набувати досвіду професійної діяльності та творчого пошуку шляхів розв'язання проблеми

Отже, процес розвитку професійного клінічного і творчого мислення майбутнього лікаря відбувається під впливом стимулюючих факторів, а саме: створення сприятливого навчального середовища, максимально наближеного до професійного, духовної взаємодії викладачів і студентів, творчої атмосфери, заохочення творчого підходу до вирішення проблем та нових ідей і думок, створення ситуацій для полеміки, дискусій, професійного творчого діалогу. Сьогодні в умовах гострої професійної конкуренції висуваються нові вимоги до особистості лікаря й до надання медичних послуг, що актуалізує потребу в розвитку творчо-духовного потенціалу майбут-

ніх лікарів у процесі професійної підготовки, визначення факторів, що впливають на цей процес. Тому надзвичайно важливо навчити майбутнього лікаря творчо мислити, аналізувати, прогнозувати, дискутувати, чітко висловлювати й доводити свої погляди, шукати найоптимальніші шляхи вирішення проблеми.

■ Список використаних джерел

1. Аношкин, Н. К. Психолого-педагогические основы формирования рефлексивного клинического мышления : автореф. дис... докт. псих. наук : 19.00.07 / Н. К. Аношкин [Перм. гос. мед. акад.]. – Москва : 2001. – 29 с.
2. Бандура, А. М. Основы психологии и педагогики : учеб. пособ. / А. М. Бандура, В. А. Тюрина, Е. И. Федоренко. – Ростов н / Д : Феникс, 2009. – 250, [1] с. – (Высшее образование). ISBN 978-5-222-14561-6.
3. Борискова, И. В. Формирование клинического мышления у студентов медицинского колледжа на основе их учебно-исследовательской деятельности : дисс ... канд. пед. наук : 13.00.08. – Краснодар, 2006. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-08/dissertaciya>.
4. Засекина, Л. В. Особливости формирования професионально-творческого мышления майбутнего фахівця іноземної мови : дис. ... канд. псих. наук : 19.00.07 / Л. В. Засекина. – Луцьк, 2000. – 200 с.
5. Костюк, Г. С. Учебно-вспомогательный процесс и психическое развитие личности / Г. С. Костюк. – Москва : Просвещение, 1998. – 600 с.
6. Кузьминов, О. М. Формирование клинического мышления и современные информационные технологии в образовании : монография / О. М. Кузьминов, Л. А. Пшеничных, Л. А. Крупенъкина. – Белгород, 2012. – 110 с.
7. Линдсей, Г. Творческое и критическое мышление / Г. Линдсей, К. С. Халл, Р. Ф. Томпсон // Хрестоматия по общей психологи: Психология мышления. – Москва, 1981. – 400 с.
8. Манхейм, К. Диагноз нашего времени / К. Манхейм. – Москва, 1994. – 700 с.
9. Рубинштейн, С. Л. О мышлении и путях его исследования / С. Л. Рубинштейн. – Москва, 1958. – 147 с.]
10. Сисюева, С. О. Технологизация освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи / За ред. І. А. Зазюна. – Київ : ВІПОЛ, 2000. – 636 с.
11. Теплов, Б. М. Избранные труды: в 2 т. / Б. М. Теплов. – Москва : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 328 с.
12. Тихомиров, О. К. Психология мышления / О. К. Тихомиров. – Москва : 2002. – 288 с.
13. Фокин, Ю. Г. Преподавание и воспитание в высшей школе: Методология, цели и содержание, творчество : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. – Москва : Изд. центр «Академия», 2002. – 224 с.

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу : 02.02.2017

Слухенская Р. В., Ерохова А. А. Духовно-творческий потенциал будущего врача и развитие профессионального клинического мышления.

(A) Раскрыты взгляды на проблему формирования профессионального клинического и творческого мышления в педагогической и психологической мысли; определены особенности творческого клинического мышления; выяснены характеристики профессионального мышления; предпринята попытка наметить пути оптимизации процесса развития профессионального клинического мышления будущего врача в контексте формирования его духовно-творческого потенциала во время обучения в ВМУЗ.

Ключевые слова: духовно-творческий потенциал, клиническое мышление, будущий врач, мыслительные действия и операции, профессиональная деятельность, профессиональное мышление, профессиональное образование, развитие, творческое мышление.

Sluhenska R. V., Yerohova A. A. Spiritual and creative potential of the future doctor and the development of professional clinical thinking.

(S) The article highlights scientific approaches to understanding the phenomenon of thinking; reveals views on the problem of formation of professional clinical and creative thinking in pedagogical and psychological thought; determines the clinical characteristics of creative thinking; clarifies the characteristics of professional thinking. The attempt to identify ways to optimize the process of professional development of clinical thinking of the future doctor in the context of the formation of his spiritual and creative potential while studying in higher medical educational establishment is undertaking.

Key words: spiritual and creative potential, clinical thinking, future doctor, mental actions and operations, professional activities, professional thinking, professional education, development, creative thinking.